КОНЦЕПТУАЛЬНО-ТЕХНОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ НА ОСНОВІ ІНТЕРКУЛЬТУРНОГО ПІДХОДУ

A CONCEPTUAL-TECHNOLOGICAL MODEL OF ORGANIZATION OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS' PROFESSIONAL TRAINING ON THE BASIS OF THE INTER-CULTURAL APPROACH

Статтю присвячено проблемі оновлення змісту, форм і методів фахової освіти майбутніх учителів іноземної мови під дією чинників глобалізації та євроінтеграції. Висвітлено суперечності, а на їх основі обґрунтовано необхідність проектування концептуально-технологічної моделі професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови шляхом упровадження ідей і принципів інтеркультурного підходу. З'ясовано провідні етапи, дидактичні принципи та методи організації означеного процесу. Доведено, що реалізація засобів інтеркультурного підходу сприяє набуттю майбутніми учителями іноземної мови якостей медіатора культур у сфері міжкультурної комунікації та шкільної міжкультурної освіти.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутні вчителі іноземної мови, інтеркультурний підхід, медіатор культур, міжкультурна комунікація, міжкультурна освіта.

Стаття посвящена проблеме обновления содержания, форм и методов профессионального образования будущих учителей иностранного языка под воздействием факторов глобализации и евроинтеграции. Выявлены противоречия, а на их основе обоснована необходимость проектирования концептуально-технологической модели профессиональной подготовки будущих учителей иностранного языка путем внедрения идей и принципов интеркультурного подхода. Определены основные этапы, дидактические принципы и методы организации данного процесса. Обосновано, что реализация средств интеркультурного подхода содействует приобретению будущими

учителями иностранного языка качеств медиатора культур в сфере межкультурной коммуникации и школьного межкультурного образования.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, будущие учителя иностранного языка, интеркультурный подход, медиатор культур, межкультурная коммуникация, межкультурное образование.

This article is devoted to elucidation of the issue of updating the contents, forms and methods of future foreign language teachers' professional training as influenced by particular factors pertinent to the globalization and euro-integration. Certain contradictions have been elucidated therein, on the latter's basis the need for elaboration of a conceptual-technological model of future foreign language teachers' professional training by means of introduction of the concepts and principles related to the inter-cultural educational approach, – has been substantiated. In addition, the primary development stages, as well as the didactic principles, methods and the relevant pedagogical conditions of organization of the process under study, – have also been revealed in this article. Thus, it has been proven that the implementation of the methods of the inter-cultural educational approach tends to enable the future foreign language teachers' professional skills as those displayed by a contemporary European professional – the facilitator, tutor and cultural mediator in the sphere of inter-cultural communication and school inter-cultural education.

Key words: professional training, future foreign language teachers, inter-cultural educational approach, cultural mediator, the inter-cultural communication, inter-cultural education.

УДК 378.937

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085.2019.12-2.35>

Подковиркофф Нанушка,

старший викладач кафедри іноземних мов гуманітарних факультетів
Одеського національного університету
імені І.І. Мечникова

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Фундаментальність підготовки вчителя іноземної мови забезпечується не тільки глибиною пізнання його сутності й закономірностей освіти як соціокультурного феномена, але й спроможністю розуміти ціннісний зміст знання, вибирати, інтерпретувати й самостійно конструювати зміст власної педагогічної діяльності. Високий гуманістичний характер педагогічної діяльності робить неприпустимим професійну вузькість мислення і світогляду вчителя іноземної мови, потребує взаємопроникнення загальнолюдських та професійних цінностей. Це означає, що становлення духовності особистості вчителя іноземної мови, його ціннісних орієнтацій, відповідальної свободи, позитивної Я-концепції набагато важливіше, ніж озброєння його вузькопрофесійними знаннями та вміннями під час фахової підготовки [2, с. 67]. Через це

модернізаційні зміни у змісті, формах і методах професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови перетворюються на найбільш актуальні проблеми теорії і практики філологічної та іншомовної педагогічної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Завдяки настановам сучасної європейської освітньої та мовної політики, що ґрунтується на принципах полілінгвізму, діалогу культур та інтеркультурності, значно активізувалися дослідження, що стосуються пошуку необхідних та більш ефективних педагогічних умов та засобів професійної підготовки фахівців з іноземних мов. Предметом досліджень учених стали питання методології лінгвістичної освіти (Н. Бідюк, Н. Гальскова, І. Зимня, О. Тарнопольський, І. Халєєва, М. Цвілінг), стратегії іншомовної педагогічної освіти (В. Гаманюк, О. Кузнецова, С. Ніколаєва), технік міжкультурної комунікації

(В. Сафонова, С. Тер-Мінасова), застосування нових підходів (мультикультурного, соціокультурного, лінгвокультурного, культурологічного) під час організації підготовки майбутніх учителів іноземної мови (Р. Булгаков, Н. Колесниченко, Л. Шуппе).

Проте в сучасній теорії професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови відсутня єдність думок науковців щодо визначення дієвих стратегій її модернізації на засадах інтеркультурного підходу, що становить предмет спеціального науково-педагогічного дослідження.

Метою статті є обґрунтування доцільності використання ідей і принципів інтеркультурного підходу як методологічної основи проектування концептуально-технологічної моделі організації професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови, спрямованої на формування готовності до міжкультурної освіти учнів.

Виклад основного матеріалу. Приступаючи до дослідження особливостей організації професійної підготовки сучасного покоління майбутніх учителів іноземної мови з метою з'ясування міри її відповідності до завдань проекту «Нова українська школа» та реформування шкільної іншомовної освіти, ми вдалися до соціологічного опитування викладачів та студентів, а також аналізу чинних освітніх програм спеціальностей 014 «Середня освіта» та 035 «Філологія». Так, аналізуючи робочі програми з циклів дисциплін загально-гуманітарної, фахової та психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів іноземної мови, ми намагалися з'ясувати, яким чином і якою мірою вони сприяють професіоналізації особистості як проєвропейськи налаштованих фахівців – медіаторів культур у сфері міжкультурної комунікації та шкільної міжкультурної освіти.

Зазначимо, що феномен «міжкультурна освіта» у науково-педагогічному дискурсі тлумачиться по-різному, висвітлюючи його специфічні особливості, зафіксовані впродовж практичної реалізації певних педагогічних технологій. Пояснюється це тим, що в педагогічній літературі терміни «многокультурний», «мультикультурний», «полікультурний», «кроскультурний», «інтеркультурний», «міжкультурний» не мають усталених визначень і використовуються як синоніми, оскільки перша частина цих слів, будучи запозиченою з різних мов, означає одне і теж. Однак зарубіжні педагоги використовують термін «інтеркультурний» (interkulturell), щоб підкреслити взаємодію та взаємопроникнення між представниками національної більшості та етнічних меншин, біженців, мігрантів [3; 5], тоді як терміни «мультикультурний» або «полікультурний» (дискурс, простір, освіта) лише констатують наявність культурного різноманіття [7]. Через це міжкультурну освіту визначають як:

– методологічний фундамент для руйнування етнокультурних та історичних стереотипів та упереджень, котрі можуть поглибити міжетнічні та

міждержавні взаємини в епоху багатокультурності на основі прищеплення міжетнічної толерантності, інтеркультурної свідомості, почуття поваги до людських прав і свобод (О. Музики);

– учення про «освіту меншості (національних та етнічних груп, мігрантів), яка відбувається в середовищі більшості, що враховує різноманітні групи, що живуть у цій країні чи в цьому просторі, спрямоване на взаємне пізнання та розвиток уміння співжиття разом (А. Дзярмага-Чайковська);

– новий лінгводидактичний підхід, який, крім традиційної настанови про те, щоб учитися, щоб знати та діяти, поглиблюючи інтерес до взаємного пізнання учнями відмінностей народів світу, детальнішого вивчення власної культури та інокультурного середовища, орієнтує їх учитися, щоб жити спільно, завдяки стимулюванню прагнення до міжкультурного співіснування й співробітництва з іншими (З. Ясінський);

– нову форму переходу від теоретичних знань до практичних міжнародних проєктів шляхом розширення контексту навчання іноземних мов, зарубіжної літератури та лінгвокраїнознавства (Й. Нікіторовіч).

Отже, міжкультурна освіта, з одного боку, виявляє свою суть як концепція навчання дітей, молоді й дорослих у дусі розуміння і толерантного ставлення до інших культур, рас, релігій, поглядів і звичаїв [4, с. 62], а з іншого – як сукупність інноваційних технологій навчання та виховання, спрямованих на формування крос-культурної та планетарної свідомості нових поколінь із метою визнання рівноправності всіх культур, вилучення відчуття культурної зверхності на користь міжкультурного діалогу, знищення стереотипного мислення та маргінальних поглядів тощо [8, с. 48–51].

Крім того, науковці вказують на те, що міжкультурна освіта ґрунтується на обмінах суб'єктами навчання, лідерському управлінні цим процесом шляхом проектування міжкультурних ігрових ситуацій, конструктивного вирішення ситуативних завдань, навчання методам знищення мовних та релігійних бар'єрів, що відкривають тотожності, ідентичності та акцентують увагу на розбіжностях, категоризуючи особисті потреби учасників із різних країн. Через це більшість зарубіжних науковців розглядає міжкультурну освіту як соціальний інструмент для руйнування етнокультурних упереджень та історичних стереотипів, який створює надійний фундамент для поглиблення міжетнічних та міждержавних взаємин [3, с. 146]. Зумовлено це тим, що міжкультурна компетентність (як прикінцевий соціально значущий результат міжкультурної освіти) визнається однією з найважливіших характеристик сучасної особистості як громадянина світу, налаштованої на міжкультурну комунікацію й спілкування в умовах культурного різноманіття народів європейських країн [6, с. 24].

Ураховуючи вищезначене, ми розглядали сучасне покоління майбутніх викладачів іноземних мов як провідних фахівців сфери міжкультурної комунікації та організаторів шкільної міжкультурної освіти, яким має бути властива відповідна функціональна компетентність і здатність до практичної реалізації технологій діалогу культур, інтеркультурна педагогічна свідомість та гуманістична спрямованість особистості як фасилітатора й медіатора культур. Тому ми вважали, що для становлення означеної особистості необхідним є проектування нової моделі організації професійної підготовки майбутніх викладачів іноземної мови на принципово нових контентуально-технологічних засадах, які презентує інтеркультурна філософія освіти. Остання базується на таких вихідних положеннях, як:

- принцип герменевтичної лояльності (норма справедливості), який становить основу кожного інтеркультурного діалогу;

- принцип раціональності (норма логіки): перед тим, як «звинувачувати» співбесідника з іншої культури у нелогічному мисленні, критикувати його за неправильно виражені думки, ми повинні враховувати можливість того, що це ми не зовсім правильно зрозуміли сказане;

- принцип телеологічної раціональності (норма функціональності): важливо брати до уваги контекст та вміння розрізняти раціональну й телеологічну логіку, враховуючи те, що людина завжди прагне досягнути певної мети в кожній своїй дії;

- принцип гуманізму (норма природності): перед тим, як критикувати представників іншої культури за безглуздя, неприродність, нелюдськість їх поведінки, необхідно поставити під сумнів власну компетентність з окремого питання та адекватність його розуміння;

- принцип *pos-quoque* (норма «ми теж»): віділяючи в іншій культурі що-небудь, що для нас є неприпустимим та скандальним, необхідно пригадати, що, можливо, у власній культурі також є схожі приклади;

- принцип *vos-quoque* (норма «ви теж»): можливо, в межах «іншої» культури теж існують індивідууми, які ставлять під сумнів певні неприпустимі практики «нашої» культури;

- принцип *anti-criptoracismo*: хоч расизм і піддається соціальній критиці, однак до наступного часу повністю не викоренений з інтеркультурних відносин, а його прояви посилюються в умовах кризи, оскільки расизм, як правило, дозволяє підкреслити дефекти «інших», тоді як власні зовсім не беруться до уваги;

- принцип поваги особистості (норма етики і моралі): необхідно сприймати представників іншої культури як суб'єктів із рівними цінностями та правами;

- принцип свідомого прийняття інших (норма толерантності), що веде до більш глибокого розуміння власної культури [4; 6; 7].

Зважаючи на це, програмний матеріал загальногуманітарних, фахових і спеціальних дисциплін проаналізовано на предмет висвітлення в ньому широкого кола питань, які стосувалися:

- специфіки особистості сучасного фахівця з іноземних мов, зокрема як суб'єкта міжкультурної, міжмовної та міжособистісної комунікації та організатора шкільної іншомовної освіти;

- нових вимог до функціональної компетентності та професійної діяльності майбутнього вчителя іноземної мови як проєвропейськи налаштованого фахівця сучасної сфери міжкультурної комунікації та шкільної іншомовної освіти;

- перспектив розвитку міжнародного й національного ринків міжкультурних та освітніх послуг як провідних сфер професійної праці майбутніх учителів іноземної мови;

- способів особистісно-професійного й кар'єрного зростання в умовах глобалізації та євроінтеграції.

Крім того, ми проаналізували наявність необхідних для впровадження принципу професійної спрямованості базових форм організації навчальної, самостійно-дослідницької та наукової діяльності майбутніх учителів іноземної мови як майбутніх суб'єктів міжкультурної комунікації та організаторів шкільної іншомовної міжкультурної освіти, в межах кожної навчальної дисципліни фахової підготовки. Серед них, враховуючи поради А. Вербицького, увагу було приділено таким формам, як:

- навчальна діяльність майбутніх учителів іноземної мови академічного типу з провідною роллю теоретичної лекції і семінару, практичного заняття;

- квазі-професійна діяльність (сюжетно-рольові, імітаційні та ділові ігри та інші ігрові форми, що залучують до сфери професії філолога як перекладача та вчителя іноземної мови);

- навчально-професійна (перекладацька, освітньо-виховна, соціально-педагогічна) діяльність під час проходження виробничих практик [1, с. 48].

Як засвідчили результати наших розвідок, кожен із видів виробничої практики, перелік яких можна значно розширити в контексті реалізації інтеркультурного підходу, містить такі можливості для значного підвищення професіоналізму майбутніх учителів іноземної мови як медіаторів культур, оскільки виконання виробничих завдань:

- актуалізує теоретичні знання особистості фахівця з іноземних мов, забезпечуючи їх практичне застосування під час виконання різноманітних функціональних видів усної і письмової іншомовної комунікативної і перекладацької діяльності;

– формує переконання і потребу у використанні найбільш сучасних (інформаційно-комунікативних) технологій для пошуку й обробки іншомовної інформації, її перекладу в процесі оволодіння предметом професійної діяльності, зокрема в ситуаціях усного (послідовного, синхронного) чи письмового перекладу;

– установлює і зміцнює зв'язки теоретичних знань, одержаних під час вивчення спеціальних і психолого-педагогічних дисциплін, із досвідом практичної діяльності в ролях суб'єкта міжкультурного та педагогічного спілкування, мовного консультанта та медіатора культур, усного перекладача і письмового перекладача (як гіда чи секретаря-референта);

– ознайомлює із сучасним станом розвитку сфери шкільної іншомовної освіти та міжкультурної комунікації, розгалуженої системи індустрії навчання іноземних мов та перекладу, ринку освітніх та перекладацьких послуг, відповідного сервісу, інформаційного й перекладацького бізнесу тощо;

– виробляє творчий підхід до використання міждисциплінарних знань у своїй професійній діяльності, впровадження інновацій та нових інформаційно-комунікативних технологій;

– сприяє набуттю навичок рефлексивного аналізу змісту і результатів своєї професійної діяльності й ділової співпраці з колегами [2, с. 38].

Проте в реальності мають місце формалізм, застарілі форми і способи організації навчання майбутніх учителів іноземної мови, а також неможливість проходження ними виробничої практики в країнах, мова яких вивчається. Через це у процесі професійної підготовки мають місце такі суперечності: між потребою українського суспільства в молодих людях, що володіють міжкультурною компетентністю, та невідповідним рівнем її сформованості у випускників шкіл і вищих навчальних закладів; між потребою сучасної української школи у вчителів іноземної мови як медіаторів культур та невідповідністю професійної підготовки до впровадження засобів інтеркультурного підходу та технологій міжкультурної освіти.

Ураховуючи означені суперечності, розроблено модель організації професійної підготовки майбутніх учителів іноземної мови на засадах інтеркультурного підходу, спрямовану на формування в них готовності до міжкультурної освіти учнів. Структурними складниками цієї моделі є такі:

– мотиваційно-цільовий (метою є сприяння професійному становленню майбутніх учителів іноземної мови як медіаторів культур у сфері міжкультурної комунікації та шкільної іншомовної освіти, здатних до проектування навчально-виховного середовища на засадах плюрилінгвізму, діалогу культур, толерантності);

– організаційно-діяльнісний (створення педагогічних умов, що передбачають структурування

змісту соціально-гуманітарних, фахових та професійно орієнтованих навчальних дисциплін у логіці предметного й соціального контекстів діяльності фахівця як суб'єкта сфери міжкультурної комунікації та іншомовної міжкультурної освіти, актуалізація особистісного сенсу майбутніх учителів іноземної мови у набутті професійної готовності до міжкультурної комунікації та міжкультурної освіти, спрямування самостійно-дослідницької роботи студентів на пошук інноваційних технологій міжкультурної освіти, тренінг якостей студентів як медіаторів культур та толерантної особистості під час проходження педагогічної практики);

– змістовно-технологічний (спекурси, модулі з фахових дисциплін інтеркультурної та лінгвокультурознавчої спрямованості, лекції проблемного типу, лекції-візуалізації, лекції-удвох, семінари-дискусії, семінари-дослідження, семінари-проекти, семінари-дебати; активні й інтерактивні методи навчання, виробнича (міжкультурна, педагогічна) практика);

– контрольно-результативний (діагностування рівнів, корекція і контроль динаміки професійного становлення майбутніх учителів іноземної мови як медіаторів культур у сфері міжкультурної комунікації та організаторів шкільної міжкультурної освіти).

Під професійним становленням майбутніх учителів іноземної мови як медіаторів культур у сфері міжкультурної комунікації та організаторів шкільної міжкультурної освіти ми розуміємо спеціально організований процес, зумовлений ускладненням та ієрархізацією регулятивних механізмів життєдіяльності, інтеріоризацією зовнішніх регуляторів і пробудженням механізмів саморегуляції й самодетермінації під впливом визначеної сукупності організаційно-педагогічних умов. При цьому враховано, що цей процес протікає як перебіг трьох основних етапів: орієнтовного, основного і кваліфікаційного.

Висновки. Інтеркультурний підхід – це нова парадигма професійно-педагогічної освіти, що спрямована на забезпечення професійного становлення майбутніх учителів іноземної мови як медіаторів культур у сфері міжкультурної комунікації та організаторів шкільної міжкультурної освіти.

Під ефективністю професійного становлення майбутніх учителів іноземної мови як медіаторів культур у сфері міжкультурної комунікації та організаторів шкільної міжкультурної освіти розуміємо характеристику якості прикінцевих результатів процесу професійної підготовки на засадах інтеркультурного підходу, що відображає динаміку позитивних змін щодо інтенсивності вияву в них міжкультурної компетентності та здатності до впровадження технологій міжкультурної освіти.

Позитивна динаміка професійного становлення майбутніх учителів іноземної мови як медіаторів культур у сфері міжкультурної комунікації та організаторів шкільної міжкультурної освіти,

відображаючи міру досягнення поставленої мети в межах запропонованої моделі професійної підготовки, зумовлена реалізацією певних організаційно-педагогічних умов.

Розробка відповідного науково-методичного та лінгводидактичного супроводу означених організаційно-педагогічних умов становить перспективу подальших досліджень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вербицкий А.А. Компетентностный подход и теория контекстного обучения. Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 136 с.
2. Иноязычное образование в XXI веке / под. ред. Ю.С. Воротникова. Тобольск: ТГПИ им. Д.И. Менделеева, 2008. 173 с.
3. Bilbeny N. (2012) *Ética intercultural. La razón práctica frente a los retos de la diversidad cultural*. Madrid: Plaza y Valdés. 204 p.
4. Clanet C. (1990) *Interculturel: introduction aux approches interculturelles en education et sciences humaines*. PUM. Toulouse. 87 p.
5. Essinger H. (1991) *Interkulturelle Erziehung in multikulturellen Gesellschaften. Schule in der multikulturellen Gesellschaft: Ziele, Aufgaben und Wegeinterkultureller Erziehung*. Frankfurt/M: Verlag fur interkulturelle Kommunikation. 125 s.
6. *European Language Portfolio: Principles and Guidelines*. Strasbourg: Council of Europe. 2000. 37 p.
7. Knapp K. (1990) *Interkulturelle Kommunikation. Zeitschrift fur Fremdsprachen for schung*. N 1. P. 62–85.
8. Taylor E.W. (1994) *Intercultural competency: A transformative learning process. Adult Education Quarterly*. N 44 (3). P. 154–174.